

Az úrbérrendezés hatása a természetre

Legelőerdők

Az 1767. évi úrbéri törvény és a pár évvel később országosan megindult vízrendezések, töltésépítések után meggyorsult a földesúri tulajdonba került majorsági földek növekedése.

A legelőerdők eltűnése

Nemcsak a hatalmas nagybirtokokon alakultak ki új, eddig nem ismert földhasználati formák, hanem az elkülönözések következtében fokozatosan igen régi növénytársulások, ember alkotta együttesek is eltűntek. Ezt leginkább a legelőerdők sorsa érzékelteti.

A falu határán belül a hagyományos faluközösség rendelkezett minden élőfával. Épületfát minden lakos a maga szükségletére, a közösség engedélyével vághatott az arra elkülönített erdőrészből, tüzelőre száraz, hullott fát is mindenki szükséglete szerint szedhetett, ha kevés volt belőle, az egyenlő jog alapján osztottak. Kialakult a közösség állatainak eltartására legalkalmasabb erdőtípus, a legelőerdő vagy fás legelő is. Ezt, mint a később kialakult fátlan legelőket is, minden esztendőben a közösség kitisztította: kivágták a marháktól megkímélt tüskés bozótot, a kökényt, vadrózsát, galagonyát, más tüskés gazokat. Az élőföldön felnövő vad gyümölcsfákat az ahhoz értő emberek beoltogatták tavasszal. A 18. század végéig általában az oltó nem tartott igényt a beoltott fa termésére, de voltak olyan vidékek is, ahol tiszteletben tartották az erdei szállások körül oltott fák terméséhez a szállás gazdájának a jogát.

1793-ban Madocsán végrehajtották az úrbéri elkülönözés határozatai, elvették a falu erdejének nagy részét. A falu jegyzője leírta, mint történt ez. *„Míg a földesurak nem látták magukat a tőlünk elfoglalt birtokaiba megerősödve, egymás után mind kivagdaltatták szegény Házunk népének élelmet adó drága gyümölcsfáinkat [...] szivfojtó érzés volt látni, hogy a mint*

atyáink terhes munkával kiirtatott s megtisztított Földön plántált és oltott szép fák, melyek 70 s 80 esztendők alatt nevelkedtenek fel oly nagyra edgy két óra alatt mint púszttítanak el! Életemtől inkább fosszanak meg, kiáltá könyörögve a sok síró szegény, csak fáimat, gyermekeimet tápláló fáimat kíméljék!"

Vagyis az úrbérrendezés során a megművelt, telki állományba vett földek után járó erdőrészt kimérték a jobbágyoknak, a földesuraknak maradt erdőben lévő oltott fákat pedig kivágatták, hogy a parasztok se legeltetni, se gyümölcsért többet már ne járjanak be az uradalmi erdőkbe. Itt a kisajátított területen az uradalom faárutermeléshez fogott.

A sokféle, közte gyümölcsfákban is gazdag faállományt ezzel elszegényítették, "homogenizálták", csak az eladható épületefát adó fajokat tartották meg. Ennek az árutermelő erdőnek már más volt a külső megjelenése, képe is. Az a jó faárut termő erdő, melyben közel egykorú, azonos fajtájú fák sűrűn nőnek, egymással versenyezve nyúlnak az ég felé, egyenes törzset építve, árnyékba kerülő oldalágaikat fokozatosan elvesztve. Ebben az uradalmi erdőben a jobbágyoknak megtiltották a legeltetést, hiszen a marhák és lovak nemcsak a fák közti fűvet ették, hanem, különösen télen és tavasszal, a fák ágait és leveleit is.

Még a 19. század folyamán is egyik leggyakrabban bíróságra adott mezei kihágás az erdőkben való jogtalan legeltetés volt. A parasztok azonban nem nyugodtak bele könnyen abba, hogy elestek "marhaélő földjüktől". Ezért szigorú rendeletek tiltották az úgynevezett magánlegeltetést, és megkövetelték azt, hogy a községek közös pásztorokat fogadjanak fel és azok keze alá adják legeltetésre jószágaikat, akiket aztán a kártételekért is felelősségre lehetett vonni. (A családonkénti legeltetés azonban még sokáig fennmaradt, gyakran épen illegálisan is, az erdőkben.)

Kényszerű életmódváltozások

Az erdei haszonvételek sokoldalúan gazdagították és változatossá tették az ott élők táplálkozását és életét, de ez a sokféle haszon nem volt megadóztatható, a földesúrnak ebből nem jutott számottevő jövedelem, amit pénzzé tehetett volna. Ezért igyekezett mindenáron gabonatermő szántóföldekhez, bérbe adható halászóvizekhez és faárut termelő erdőkhez jutni, mindez azonban a gazdag biológiai értéket, biodiverzitást biztosító környezet rombolásával, elszegényítésével járt.

A Mária Terézia korában végrehajtott úrbéri elkülönözés nemcsak a jobbágyparasztság egy részét fosztotta meg élőföldjétől és kényszerítette születéskorlátozásra, hanem végzetes társadalmi ellentéteket hívott létre a nagybirtokosok és a zsellérek, a nincstelen cselédek között. E társadalmi ellentét feloldására később sem történt kielégítő kísérlet.

Forrás:

História XXVI. évfolyam 5. szám. 2004. 19-20.